

Nnyocha Isiokwu Mpu na Aghugho n'Iduuazi ndi A Hooro

Oluchi Nebolisa, PhD

Ngalaba Asusu Igbo
Alvan Ikoku Federal College of Education
Owerri
+2348067998641

na

Blessing Onwubie, PhD

Ngalaba Asusu Igbo
Alvan Ikoku Federal College of Education
Owerri +2348032676115

Umjedemede

Mpu bu mmadu ikpa agwa di ka o siri masi ya, site n'inupu isi n'iwu e nyere n'agbanyeghi onodu ojo nke a nwere ike ibute. Aghugho putara isi n'uzo nzuzo mebiere mmadu ihe o na-eme, duhie mmadu ma o bu nupu mmadu ihe ya n'ike. Mpu na aghugho ji umu uwa aka ojo taa. Nke ka nke bu na ndi o bu oru ha ikpe ndi mere mpu na aghugho ikpe bu mpu na aghugho n'onwe ha. Nke a were buru ezigbo nsogbu n'ihu na ihe ojo na-aga n'ihu na-abawanye n'uwa kwa ubochi. O bu ya mere e jiri were isiokwu a iji hu na e doziri ajo aha mpu na aghugho na-ebute, o kachasi n'obodo anyi bu Naijiria bu ebe mpu na aghugho na-ari ibe ya elu. Iji mee ka obodo anyi dikwa mma ma gaa n'ihu, a gbasoro usoro 'Sovee' risaachi mee nchocha a. O bukwa atutu 'Realizm' ka a gbasoro mee nchocha a. A choputara na mpu bu omume ojo ohanaeze na-agbaruru ihu di ka; agwa achoro m ima, oke ochicho nke onwe, mmegbu, iri aka azu na inara mmadu ihe n'ike. Ebe aghugho gunyere; ihu abuo, mere mere n'ihu kwompiti n'azu, ikwafu obara na wayo. Ebumnaobi nchocha a bu iziputa ka ndi ode ndi a di ka Akaa, Ofomata, Okeke na Nwankwo siri jiri iduuazi ha wee gbaa omume ojo ndi a n'anwu n'akwukwo ha bu; *Ariri SBC Kwara; Dike E Gburu N'Azụ Ulo; O Di Egwu; na Ugonna*. A turu anya na e mecha nchocha a na ndi goomenti ga-eweputa iwu ohu iji taa ndi ome mpu ahuhu. Ebe ndi ji aghugho anapu ndi mmadu nnukwu ego n'igwe komputa bu ndi a ga-atu nga mkporu oka. Nchocha a ga-enyekwa aka n'ikwalite asusu na agumagu Igbo n'ebe o di ukwu.

Okwu Mmalite

Agumagu Igbo bidoro mgbe ndi Igbo bidoro. Na mbido, o bu n'onu ka ha na-ako ya. N'ime ya, e nwere abu, akuko na ejije. Ndi Igbo na-esite n'agumagu ha na-egosiputa ebumnobi ha nakwa echiche ha gbasara uwa. Ha na-egosiputa ngalaba agumagu a, n'onodu di ichie ichie ha na-anu na ndu ha. Agumagu bu ihe bara nnukwu uru. A na-elegara ya anya dika ihe obodo ji echekwaba nkwenye na usoro obibi ndu ha. Dika Mkaanem (2007:80) kwuru na agumagu "... bu ihe bara nnukwu uru n'ogborogbodo." Nke a putara na agumagu na-alebanya n'ihe gbasara ndu nke metutara ma ihe mere n'oge gara aga nakwa ihe na-eme n'oge ugbo a, ma na-enyekwa aka n'ikwalite mmekorita mmadu na ibe ya. Culler (1961:339) kwenyere n'uru agumagu bara mgbe o kwuru na agumagu "... bara ezigbo uru o buladi n'obodo ya. O kwukwara na agumagu bu edemede puru ichie nke na-emepe obodo ma na-agbanwekwa omume ndi no n'obodo, ma ogbenye ma ogaranya." Nke a putara na ode bu onye na-ele ihe gbasara ndu. O na-ele iji gosiputa akparamagwa umu mmadu ndi no n'uwa ma nke di mma ma nke di njo. Ihe o na-ele nwere ike igbasata ndorondoro ochichi, ndu ezinaulo, ekpemekpe dg. Odee dikwa ka onye nkuzi, oka ikpe nakwa o kwuchitere ohanaeze. Mohammed (2013:56) mgbe o na-akwado oru Achebe ruru kwuru na "... ihe ode ji ede edemede bu iji kowaputara ohanaeze nkwenye ufodu nakwa uzo abughi ezie ndi uwa si elegara obodo anya, ma were edemede hazie akuko ndi ahu n'uzo di mma iji mee ka obodo na-aga n'ihu." Agumagu na ode di ka aka nri na aka ekpe. Ha abuo na-ejikota aka onu were emepe obodo. O buru na o nwere ihe mere n'obodo ma ezigbo ihe ma o bu ajo ihe, o bu oru ode ikowaputa ya n'udi agumagu ka ohanaeze guo ma matakwa ka onodu siri gbata kwuru. Nwadike

(2005) na Onyekaonwu (2001) kwadoro nke a, mgbe ha kwuru na ndị odee agumagu Igbo agbala otutu mbọ n'iji agumagu kowaputara ohanaze ka onodo siri gbata kwuru. N'agbanyeghi nke a, e nwere otutu onodu ojoo n'ala Igbo ndi odee ka kwesikwara idi na-aga n'ihu n'ileba anya, iji belata ya bu ajo onodu. Otu n'ime onodu ndi ahụ tarala oji n'uwa bu mpu na aghugho. N'uwa taa, otutu ndi mmadu na-ekpori ndu n'ime mpu na aghugho n'agbanyeghi na nke a bu omume ruru inyi. Ndi di etu a, ekwenyeghi na ezi omume na-akwalite obodo ebe ajo omume na-eme ka obodo nwuo pii. O bu ya mere o ji di mkpa na e lebara onodu di etu a anya iji belata ya. Nchocha a, n'uzo puru iche na-eleba anya na mpu na aghugho di ka enyo e ji ahụ uwa taa n'amumamu akwukwo iduuzi Igbo. Ebumnobi ya bu ileba anya na mbọ ndi odee iduuzi Igbo gbarala iji gbaa omume ndi a n'anwu. Iji mejuputa ebumnobi a, ndi nchocha hooro akwukwo iduuzi ise bu nke nwegasiri mpu na aghugho ma leba anya na ya. Ha bu: Ariri *Nne kwara* nke Nwankwo dere (2004), *Dike E Gburu N'Azụ Ulo nke Akaa dere* (2014), *O Di Egwu* (2007) nke Okeke dere na *Ugonna nke Ofomata* (2005) dere.

N'iduuzi ndi a, a ga-eleba anya ma weputa ebe odee webatara mpu na aghugho bu nke bu nsogbu n'oge gara aga nakwa n'oge ugbu a site n'ilebe anya n'ihe ndi a: agwa mpu na aghugho di iche iche ndi mmadu na-akpa na ka ndi odee si gbaa mbọ n'iziputa nke a n'iduuzi ha.

Atutu Nnyocha

Nnyocha a gbadoro ukwu n'atutu realism. Atutu realism na-eziputa ihe na-eme n'agumagu di ka enyo ihe a na-ahu na ndu kwa ubochi. Meyer (1997:1065) kowara atutu realism di ka atutu "... na-eji uzo doro anya na-emepe anya na echiche oguu n'imata nke bu eziokwu." Ihe nke a putara bu na realism na-eziputa emereme digasi iche iche di ka a na-ahu ya na ndu kpom kwem. N'atutu a, mmekorita di n'etiti agwa na ibe ya bu udi mmekorita a na-ahu na ndu kwa ubochi. Ebe asusu ana-ewebata na ya bu udi asusu a na-anu mgbe o bula. Isiokwu atutu a, na-elebakari anya na ya gunyere; mmekorita mmadu na ibe ya, ochichi, oru, ihe gbasara ihunanya, ndu ezinaulo na onwu. Atutu realism na-elebakari anya n'ihe na-eme obodo. Kirzner na Mandell (2007:1289) kowara atutu realism "... di ka nke e weputara n'ih i duuzi uwanro bu nke na-ekwukari naani ihe enweghi ike ime eme." Nke a putara na realism anaghi ewebata akuko enweghi ike ime eme di ka a na-ahu n'iduuzi uwanro. Ntoala ebe na ntoala oge, a na-ahu na ya bu nke ndi mmadu maara nke oma. Ebe akparamagwa digasi na ya na-abukwa udi a na-ahu na ndu kwa ubochi. Habib (2011:169) kwukwara na atutu realism "... na-ewebata emereme kpom kwem di ka o di na ndu na a naghi elebe anya n'ihe mere n'oge gara aga." Nke a putara na atutu a na-ewezuga ihe emeghi eme iji mee ka ebumnobi ya puta ihe nke oma.

Atutu Realism bu atutu na-elebakari anya ka ihe odee dere n'agumagu siri buru enyo n'ihe na-eme n'uwa, di ka Clerk (1982:107) kowara na agumagu na obodo di ka aka nri na aka ekpe. Na o nweghi nke ka ibe ya di mkpa, nke a ga-enwe nke a ga-ekewapu n'ebe ibe ya no, ha abuo na-arukota aru onu. Otu ihe kachasi puta ihe na nchocha a bu na e weputara agumagu di ka enyo ihe na-eme n'uwa. Lawrenson na Swingwood (1971:107) kwenyere na "... onye mbu na mbu weputara atumatu iji agumagu tunyere ihe na-eme n'uwa bu Louis de Bonald (1754-1849). Ha gakwara n'ihu kwuo na agumagu na-agbadokari ukwu n'ihe na-eme na ndu." Ihe ndi odee a na-akowa bu na ebe o bu na agumagu na-elebakari anya n'ihe na-eme na ndu, na o bu oru ndi nchocha ichoputa ma akwukwo agumagu a na-enyocha a na-ekwu maka ihe na-eme na ndu, ka o bu nke odee cheputara n'isi ya. Agumagu na-arutukari aka n'ihe na-eme na ndu. Hristic (1977:311), Isola (1978:304305) na Wolfgang (1975:7) kwadoro nke a, mgbe ha kwuru na "... agumagu o kachasi iduuzi bu ihe gbasara ndu ka a na-ekwukari na ya." O dikwa mkpa na onye nchocha o bula na-eleba anya n'akwukwo iduuzi ga-agba mbọ choputa ma isiokwu di na ya bu akwukwo iduuzi, o na-eleba anya na ihe na-eme na ndu ndi mmadu kwa ubochi, ka o bu nke odee cheputara n'isi ya. O kwekwara nghota na ihe gbasara mpu na aghugho, na o dibeghi otutu ihe ndi e derela maka ya. Nke a were buru ezigbote ihe iri mperi n'ebe agumagu Igbo di, n'ih na mpu na aghugho na-aga n'ihu na-abawanye n'uwa kwa ubochi.

Nnyocha Ihe Ndi Ozọ Derela

N'ebe a, nchọchọ a gosiputara ihe ndị odee ma ọ bụ okammuta di iche iche dere gbasara mpụ na aghugho. Ofofomata (1999:76) kowara aghugho di ka "mere mere n'ihu kwompiti n'azu ma ọ bụ nadi." Nke a putara na ochi eze onye aghugho bu n'eze. Ihuta ihe di mma e mere bu imata ma onye mere ya bu ihe oma a ga-adaru ala n'ikpeazu. Ofofomata (2001:64) kwukwara na aghugho "... bu mmadu ikpa agwa ihu abuo. Agwa ihu abuo putara mmadu ikpa agwa a hu oji, e kwuo ocha. A yiri mana a yighi, igba utaazu na ikpodo ntukwasi obi aja." Nke a putara na mmadu na-akpa agwa ihu abuo bu onye o na-abu ihe di njo, a gbakutaazu, mkpa di e rie mbom mbom oso, mmadu nwuo, akwa ya bu anuri. Onwudufo (2007:127) kwenyekwara na aghugho bu "... ikpa agwa ihu abuo. O kwuru na onye aghugho e kwesighi ntukwasi obi n'ihu na o di nkwardobe igharipu mmadu mgbe o masiri ya." Okoye (2009:47) kowara aghugho "... di ka wayo. O kwuru na onye wayo na-ezo akpomasi o nwere n'ebe mmadu no ezo. Na aka ga-akparakwanu onye aghugho otu ubochi." Nke a putara na onye aghugho na-achosi uzọ ike mgbe o bula, n'napu mmadu ihe o nwere site n'aghugho ya.

Onye aghugho nwekwara ike isite n'uzo aghugho ya baa nnukwu ogaranya nke na obodo ga na-etu ya aha di iche iche mana otu ubochi nkata ga-ekpudoriri ya bu onye aghugho. Mpụ bu mmadu ikpa agwa di ka o siri masi ya site n'inupu isi n'iwu e nyere n'agbenyeghi onodu ojoo nke a nwere ike ibute. Na Agwuna (2014:38) Adeyemi (2013) kowara "obodo Naijiria di ka ebe a na-eme mpu n'ihu na onye o bula na-emere onwe ya ihe masiri ya". Nke a putara na ala Naijiria nwere iwu mana o nweghizi onye na-edobe ya bu iwu n'agbanyeghi na iwu niile nwechara ntaramahuhu ya na ya so, ma na ndi mmadu gara n'ihu na-ada iwu. Mpụ di n'uwaa, di otutu. Iri aka azu sokwa n'otu mpu e nwere. Ihejirika (2008:14) kowara aka azu di ka "... otu n'ime mpu e nwere n'uwaa taa." O kwuru na aka azu na-eme ka e kwugide onye aka ya di ocha. Aka azu na-ebute ogbaghara n'obodo. Nke a putara na o nweghi n'alaka uwaa taa nke a gaghị enweta aka azu na ya. O bu n'ulo akwukwo, ka o bu n'ulo ogwu, n'ulo ahia, n'ebe a na-achọ oru. Olee maka ndi uwe ojii, ndi bu aka azu n'onwe ha. Aka azu buzi ihe e ji eme onu. A naghị ezozie ezo enye ya. Obierozie (2014:40) kwuru na mpu "... di n'uwaa agbaala afọ, zawa omenaala onu ekwutu."

Oke ochicho sokwa n'otu mpu di n'uwaa taa. Imo (2009:16) kowara oke ochicho nke onwe di ka "... mmadu idi na-ewere onwe ya mgbe o bula na o bu naani ya na na-eme ihe ziri ezi ebe ndi ozo na-eme nkenaezighi ezi." Nke a putara na onye na-achọ naani nke onwe ya na-enweta ihe o choro na-enyeghi onye ozo. O na-azokwasị ihe ruru onye ozo ukwu. O di njikere ikpuchi onwe ya, ma lukwaa ogu iji hu na nke ya nokwatara nke oma. N'elu uwaa taa, mpu kariri akari. Ekwu ozo, eme ozo bukwa otu n'ime ha. Mgbemena (1986:55) kwuru na ndi okwu ozo, eme ozo "... na-agbanwoghari agbanwoghari. Taa ha di ocha, echi ha adi oji. Nke ha kwuru unyaahu abughi ya ka ha kwuru taa." Nke a putara na ndi okwu ozo, eme ozo anaghi adi ka e kwuru. Mgbe ha choro enyemaka, ihu ha aburu so amu. Okwu ha aburu so nro. Nkwa ha aburu uwaa dum. Mgbe ha nwetere ihe ha na-achọ, ihu ha aburu ogu, onu okwu ha nkume, nkwa ha esoro ikuku. Mmaduekwe (1979:31) n'otu aka ahia kwa hutara aghugho di ka "... mmegbu na aka idi ocha adighikwa." Nke a putara na aghugho na-akwado nsogbu, oke ochicho na ajo omume. Nwadike (1990:119) kowara oke ochicho "... nke onwe di ka ihe werela ihe niile kpudo ya ihu n'ala, ma na-emekwa ka ndi mmadu na-ebi ndu n'uzo gbagoro agbago, na-ebughi uzọ tulee ihe nke a ga-aputara ha." Nke a putara na ndi mmadu na-ebizi ndu ojoo na-ebughi uzọ chee echiche nke oma n'ihu na omume ojoo o bula nwere ntaramahuhu ya na ya so.

Ntucha Nchocha

Ihe e lebara anya n'ebe a bu ndi a:

Agwa achoro m ima, oke ochicho nke onwe, iri aka azu, inara mmadu ihe n'ike, di ka mpu e nwere n'uwaa taa. Ihu abuo, mere mere n'ihu kwompiti n'azu, wayo, ikwafu obara, di ka aghugho a na-ahu n'uwaa taa.

Oke Ochicho Nke Onwe N'Akwukwo Iduuazi Igbo

Ariri Nne Kwara

Akidi bụ nwa Obika na Nwune mụtara, n'obodo Ugwuoka. Nwune mụtara ụmụ atọ. Akidi di naanị afọ isii mgbe nna ya bụ Obika nwurū. Nne Akidi bụ Nwune malitere ita ahụhụ iji hụ na ọ zuru Akidi na ụmụnne ya. Ọ malitere izu ahia mmanu bụ nke ọ naghị erepu otutu oge. Ọ na-agakwara ndi mmadu oru ego iji hụ na ya na ụmụ ya riri nri, tinyere akwukwo ụmụ ya. Ihe biara siere ha ezigbo ike.

Nwune were ihere loo n'afọ

Tuturu mma na *ogu* ya

Gawara ndi mmadu oru ego iji

Ruta ego o ga-eji ledi

Ezinulo ya anya

Nwankwo (2004:11)

Akidi abanyela koleeji. Ọ bụ eziokwu na nke a abughị ihe di mfe n'ebe Nwune nọ, mana o kwuru na Akidi ga-aguchariri koleeji ma nwete oru. Ka Akidi ruru koleeji nke atọ, Akidi siri na ya achokwaghị igu akwukwo. Nke a gbagwojuru nne ya bụ Nwune anya ihe tinyere Akidi n'udi agwa ahụ. Ọ kpokoro ụmunnna ma rịọ ha ka ha rịrọ ya Akidi ka ọ guto ụmụ akwukwo ma ihe niile ha gwara Akidi amtaghi mkpuru ọ bula. N'ihia na Akidi ajula na ya agaghizi agu akwukwo; e dnyere ya otu nwoke a na-akpo Ezejiaku. Ezejiaku bụ onye bi n'obodo a na-akpo Mantu azu ahia mmanu. Ka Akidi noro otu afọ na onwa isii. Ezejiaku kpebiri na ọ bụ afọ asaa ka Akidi ga-anọ n'aka ya, tupu ya duo ya ulọ. Akidi hutara onodu a di ka ihe agaghị ekwe omume. Ihe ndi a bụ ka o siri hụ ka ụmụaka ibe ya si eme ego n'obodo Mantu. Ọ siri na ya ga-anọ ebe ya na-agba odibo, isi akwocha ya. Ka o ruru otu afọ na onwa isii. Ihe a na-aku abughizi ihe a na-agba. Akidi huru afọ asaa ọ ga-anọ be Ezejiaku tupu e duo ya ulọ, di ka ihe agaghị ekwe omume. Ọ siri na ya agaghị anọ ebe ya na-agba odibo, isi akwocha ya. Nke a bụ n'ihia etu o siri hụ ụmụaka ibe ya si eme ego n'obodo Mantu Nwankwo (2004; pg 53). Akidi piakoro ihe ya niile ma gwa ụmụ odido ibe ya ka ha zie oga ha bụ Ezejiaku na ihe a hụburu, na ya ahughizikwa. O sooro otu enyi ya nwoke a na-akpo Okoro biri. Ichu ego ya bụ ọ chaa si gbute, ọ chaghị, si gbute. Okoro nwere odu ahia, ma ahia o kposara e rughi ka ego o nwere. Okoro nwere ihe kariri ugboala anọ ọ na-anya. Ọ bụ ihe buru Akidi isi; nke mere na o si be Ezejiaku puo, ka o nwee ego ngwa ngwa ka Okoro.

Akidi piakoro akwa ya niile tinye n'akpa ya, wee gaa binyere otu enyi ya nwoke a na-akpo Okoro. Okoro bụ onye anya ya na-aga fiam fiam ka amuma. Ichu ego ya bụ ọ chaa, si gbute, ọ chaghị, si gbute. Ọ bụ ezie na o nwere odu ahia, mana ihe di n'ahia ya erughi ka ego o nwere. O nwere ihe kariri ugboala anọ ọ na-agba. Ndi mmadu amaghikwa ihe na-amiri ya ego. Ọ bụ ihe a, buru Akidi isi o jiri si na nke Ezejiaku wee puo. Nwankwo (2004 : pg 53).

Akidi malitere iso enyi ya bụ Okoro biri. Okoro gwara ya na ọ bụ nne ya ka ya jiri wee gwọ ọgwu ego, na ya ga-akpoga ya na nke nwa dibia ahụ meere ya, ya bụ ọgwu. Akiri buuru nne ya bugara onye dibia maka iji gworo ya ọgwu ego. Akidi gara gwa ndi obodo ya na nne ya anwula. Ọ gwara ha n'ugboala ya jiri buru nne ya mabara n'oke oshimmiri. Ụmunnna lere nke a anya na mgbowoju anya ma n'ihia na Akidi nwere ego, ha enweghi ike juchaa ya ajuju etu o kwesiri. Akidi rioro ụmunnna ya ka ha kaara ya ubochi ọ ga-amalite ikwa nne ya. Ọ bụ oge nwa dibia Nsiatuegwu biara itinye Nwune mma n'olu, ka Nwune lere anya wee choputa na nwadibia Nsiatuegwu bụ onye ya maara nke oma. O wee kpoo ya Nsiatuegwu ma rịọ ya ka ọ ghara igbu ya. Nke a mere ka nwadibia mee ebere hapu ya n'ihia na ọ matara ka Nwune siri na-ata ahuhu kemgbe di ya nwurū. Akidi buuru foto nne ya bụ Nwune na-agba egwu mgbe Nwune lotara, Ndi mmadu gbara oso n'ihia na ha chere na Nwune anwula. Ufodu mmadu kara obi biara ya nso, o were koro ha aru Akidi nwa ya choro iji ya wee mee. Ihe a riri ndi mmadu onu. Ka Akidi choputara ihe mere, ọ wuru aja gbfuo a hughikwa ya anya ozu. Ọ bụ ka o techara obere aka, ka ndi mmadu huru ozu Akidi n'ebe

o togbo n'akuku ohia. Ochọ ihe ukwu aghaghị ihu agba enyi. Mpu Na Aghugbo dika iduuzi e siri ziputa ya iduuzi a, ihe kachasi putu ihe na ya bu oke ochichọ nke onwe, agwa o chaa si gbute, o chaghị si gbute nakwa etu ndi mmadu si eduba ibe ha n'ime ihe ojoo. Odee kowara na enyi Akidi bi Okoro onye dubara ya n'udi ajo agwa a, ewerela nne ya gwoo ogwu ego nke ya. Okoro nwere nnukwu ego, nwee otutu ugboala. O na-agba ndi mmadu gharị ika o siri nwee udi ego o nwere, n'ihia na o bu ntakiri ngwa ahia ka o kposara n'odu ahia ya. Udi ihe a, ka a na-ahu n'uwa taa, ebe mmadu ga-enwe otu odu ahia. nwee ugboala iri ma nwekwaa ulo n'obodo di iche iche. Ozo kwa, odee kwuru maka ahuhu niile nke nne Akidi tara n'isi ya bu nke o chefuru n'ihia ochichọ nke onwe ma choo iji ya gwoo ogwu ego. Uwa taa bu uwa umu ntakiri na-achọ ka ndi okenye na-esekpuru ma na-efekwa ha ka chukwu, n'ihia na ha nwere ego. Odee kwuru na Okoro enyi Akidi gwara ya na o buru na o were nne ya gwochaa ogwu, na o ga-enwe nnukwu ego nke na ndi mmadu ga na-esekpuru ya. Uwa taa bu uwa ndi mmadu chorọ inwe ego ma na ha achoghị ita ahuhu o bula. Umu akwukwo chorọ iba mahadum ma ha achoghị igu akwukwo. Ndi na-azu ahia chorọ ibu oga ma ha achoghị igba odibo. Otutu ndi na-azu ahia taa bu ndi siri n'aka oga ha gbaputa na-anozughị afọ a chorọ, tupu e duo ha ulo. N'ihia na o di ha ososo. A bia na ndi na-agu akwukwo, otutu chorọ ime nke oma n'ule mana ha achoghị igu akwukwo. N'afọ anọ gara aga, ndi si obodo di iche iche gara mba Benin iga-eme ule WAEC na "Praivet Senta" bu ndi e gburu. O putara n'ulo akwukwo di ha nsọ adighi? Kama ha chorọ ebe ha ga-enweta nzere "A na B" na-ataghị ahuhu o bula.

Ihu Abuo, Mere Mere N'ihu Kwompiti N'Azụ Na Ikwafu Obara N'iduuzi Igbo.

Dike E Gburu N'Azụ Ulo

Maazi Ihendu bu onye obodo Izuma. O bu igba mgba ka e jiri mara ya. Oge o bula ndi obodo Izuma na ndi obodo ozo ga-agba mgba, o bu Maazi Ihendu na-agbachitere ndi obodo ya mgba. Mgba Maazi Ihendu wusara ebe niile nke na ndi goomenti nuru maka ya were nye ya ohere igu akwukwo n'efu n'ala Bekee. Maazi Ihendu noro n'ala Bekee otutu afọ tupu o lota. Ka o lotara, goomenti nyere ya nnukwu ego ka o were bido ndu. Nke a mere ka Maazi Ihendu buru onye izizi nwere nnukwu ego n'obodo ya. Akaa (2014: pg 2).

Goomenti nyekwara Maazi Ihendu oru Bekee o na-aru. O bukwu ya bu onye isi n'ebe o na-aru oru. O nwere ikike ichu mmadu n'oru na itinye mmadu n'oru. Maazi Ihendu nwere nnukwu ego. Ndi obodo ya bu Izuma na-asopuru ya nke nnukwu n'ihia ezigbo mmadu o bu. Otutu oge, o na-eke ndi obodo ya ihe oriri di ka okporoko, ji, azu, osikapa dg. Oge o bula obi na-ejuputa ndi mmadu n'anuri. Mmiri pompu, oku eletiriki na okporo uzo a ruru n'obodo Izuma bukwu Maazi Ihendu huru maka ha. Nke a mere ka ndi obodo Izuma hubiga ya n'anya oke. Otu obodo di, nke a na-akpo obodo Waka. Obodo Waka nwere ala na-emeputa nri nke oma. E jikwa nkwa obodo ha enweta mmanu nri n'ebe o di ukwu. O bu ezie n'obodo Waka pere mpe mana ha nwere ego n'ihia na ha nwere otutu uzo ha si akpata ego. Ndi obodo Waka nwere obosara ala ebe a na-ako ji, oka, osikapa, akpu, ede dg. Ha nwekwara ebe ha kuru nkwa. Site n'akwu ndi a, ka ndi Waka na obodo dibere ya si nweta mmanu nri. Otu obodo di nsọ na Waka bu nke a na-akpo Abangwu malitere izo ala ndi Waka. Ndi goomenti nyere ndi Abangwu iwu ka ha wepu aka n'ala ndi Waka. Nke a wutere adi Abangwu n'ihia na ha chere na ha ga-eji anya ike nara ndi Waka ala ha. Ndi goomenti nyere ndi Abangwu iwu, ka ha ghara iba n'ala ahụ koo ugbo ma o bu mee ihe o bula. Akaa (2014; Peji 29) n'ihia na ndi goomenti keenyere Waka ala ahụ na-ese okwu. Ndi Abangwu malitere gaa na-ezu ohi n'obodo Waka.

Otu nnukwu onye ohi a na-akpo Echiadighi na ndi otu ya na-eje ohi na Waka oge o bula, ma na ututu, ehie na oge abali. Ha na-atọ umuaka na umu agboghobia ndi Waka na-eresi ndi ogwu ego. Ndi uwe ojii anwala ike ha n'ijide Echiadighi mana nke ahụ amitaghi mkpuru o bula n'ihia na Echiadighi na-aghoro ikuku puo mgbe o bula ndi uwe ojii chorọ ijide ya. O na-egbukwa ndi uwe ojii mgbe o bula ha biara ijide ya. Maazi Ihendu bu onye ihe na-eme mmadu na-ewute n'obi nke ukwu. O lekataranya n'ahuhu ndi obodo Waka. O kpebiri na a ga-ejideriri Echiadighi. Maazi Ihendu buuru egbe ya otu abali mgbe Echiadighi na-eje ohi n'obodo Waka. Maazi Ihendu gbara Echiadighi egbe ma gbagbuo ya. Maazi Ihendu kpara aka n'egbe ya, ozu Echiadighi wee doru. Ka ndi otu ya huru ihe na-eme. Ha chiri ukwu nkita. O gbagwojuru ndi ohi ahụ anya etu egbe si gbata onye isi ha bu Echiadighi. Nke a mere a ka ha gbaa nnukwu oso, n'eleghị anya n'azu. Maka na ihe tagburu nkita siri ike. Akaa (2014: pg 33) Ka Maazi Ihendu gbusiri

Echiadighi, o gbara ndi mmadu gharii ihe ndi Abangwu bu ndi obodo Echiadighi jiri were ruoro ya uju.

Ndi Abangwu jiri maka Echiadighi were gbuo umu nwaanyi ndi Izuma a na-alu n'Abangwu. Maazi Ihendu bu onye o na-amasi iruru obodo oru. Otu nnukwu akwa mmiri nke jikotara otutu obodo ma obodo Abangwu bu Maazi Ihendu ruru ya. N'ubochi a ga-agbape akwa mmiri ahụ obodo niile biachara beereso ndu Abangwu. O wutere ya nke ukwu na ndi obodo Abangwu abiaghị. Maazi Ihendu zipuru ndi okenye ise n'Abangwu igwa ha na ya chorọ ibia mee udo n'etiti ha na ndi Izuma. Ka ndi Izuma biara Abangwu, n'ezie iwe juputara ndi Abangwu obi na ndi Izuma biara n'obodo ha, ma ha achoghi ime ka ndi obodo Izuma ghota na iwe di ha n'obi.

Ka ndi Abangwu na-agwa ndi Izuma okwu obi utọ ha nwere na obibia ha biara, ha na-ekwu otu ihe, were otu aka na-egosi ndi otu ha ihe ozọ. Ochị niile ha na-achị n'ebe ahụ bu *ochi* eze, n'ihị na agwa ha bu mere mere n'ihu kwompiti n'azu. N'ezie, obi adighi ndi Abangwu mma na ndi Izuma biara n'obodo ha. Ma ha achoghi ime ka ha mata nke a. Ochị niile ndi Abangwu na-achị bu ochi eze, n'ihị na agwa ha bu mere mere n'ihu, kwompiti n'azu. Akaa (2014:50) ka ndi obodo Izuma lara, ndi Abangwu kporo nzuko ma kpebie na o buru na Maazi Ihendu bia ime udo na ha ga-egbu ya ma gbuo ndi niile ha na ya so bia. Ka ubochi a kara aka ruru, Maazi Ihendu gara zuo ihe oriri di iche iche o chorọ iji gaa mee udo n'obodo Abangwu. Ka o biara Abangwu, ndi Abangwu gburu Maazi Ihendu. Ndi Izuma bere akwa Maazi Ihendu n'ihị na o jere ime ihe oma, tinye ndu ya. Ndi obodo Izuma mechara choo ije bulata ozu Maazi Ihendu ma ujo jidere ha n'ihị na ha amaghị nke ndi Abangwu ji chere ha. Mpu na Aghugho dika Iduuazi a siri ziputa ya.

Ihe kachasi puta ihe n'iduuzi a bu agwa mere mere kwopiti n'azu na agwa ihu abuo. Nke mbu bu na ndi mmadu na-akpo ihe ojoo ihe oma. Ndi mmadu were otutu ihe ojoo na-eme n'awa taa di ka ihe oma. Uwa taa a bu uwa mmadu na-atoro mmadu ibe ha refuo maka ego. Otutu ndi na-akpa udi agwa a, bu nke ndi obodo na ikwu na ibe ha maara nke oma maka udi agwa ojoo a, ma na ha na-akwado ha. Odee kwuru na ndi obodo Echiadighi bu Abangwu mara nke oma na Echiadighi na-ezu ohi, na-atori mmadu ma na-egbu ochu ma na ha siri na o bu ya ka ha ji eje mba, mere ha jiri were ruoro ya uju otutu ubochi ma jirikwa maka ya gbuo ezigbo nwa amala bu Maazi Ihendu. Mere mere n'ihu kwompiti n'azu kariri n'awa taa. Odee kwukwara na n'ihị mere mere n'ihu kwompiti n'azu nke ndi Abangwu, Maazi Ihendu enweghi ike choputa n'ive ka di ha n'obi maka Echiadighi nke o gburu. Ka Maazi Ihendu biara Abangwu, ndi obodo Abangwu na-enwe anuri na o biara ma Maazi Ihendu amaghị na nke a, esighi ha obi. Ha akpaala nkata na ubochi o bu la o biara ikpe udo na ha ga-egbu ya. Ka Maazi Ihendu biara Abangwu, ndi Abangwu gburu ya ma buru nri niile o ji bia tunye na mmiri ma gbaa moto ya niile oku.

Mere Mere N'ihu Kwompiti N'Azụ Na Wayo N'duuzi Igbo:

Ugonna

Ugonna bu nwa a muru ha di iteghete n'ezinaulo ha. Aha nna ya bu Mmaduforo ebe aha nne ya bu Ihudiya. Ha bu ndi obodo Udumoka. Ka nna Ugonna nwuru, ihe malitere siwere nne Ugonna bu Ihudiya ike n'izu umu iteghete o muru. Iri nri biara siere ha nnukwu ike foduzie igu akwukwo. Ugonna bu nwata chorọ igu akwukwo. N'ihị ya, nne ya bu Ihudiya chorọ onye o ga-edunye Ugonna, ga-azu ya n'akwukwo. Ihudiya chotara oyi di ya bu Izuagba bu onye chotara Onwukwe na Ijemma bu ndi kporo Ugonna biri na Owere. Ka Ugonna ruru Owere na be Onwukwe na Ijemma. Ugonna ji onu na mmasi zuru oke bata n'ezinaulo Onwukwe na nwunye ya. O weere Onwukwe na Ijemma di ka nne na nna ya, ma werekwa umu ha ise di ka umunne ya. Ugonna ji obi ochi bata n'ezinaulo Onwukwe n'Owere. O ji onu na mmasi zuru oke were na-ahuta onwe ya n'etiti ndi be Onwukwe na nwunye ya. Ugonna weere umu ha ise di ka umunne ya. Ofomata (2005: pg 8). Ugonna bu nwata di ike n'oru. Oru o bu la anaghị adi ya ka ihe, o foduzie ozi ulo. Ugonna malitere ije ozi, o nweghi udi ozi o naghị eje n'agbanyeghi na o bu nwoke. Ugonna anola onwa abuo

n'Owere, o bughikwanu akwukwo ka o na-aga, kama o no n'ulo na-eje naani ozi. Ihe kpata nke a bu na nne ya ukwu bu Ijemma turo Onwukwe alo ojobo banyere Ugonna. Ijemma kwuru na Ugonna ga-ebugharigodu ahia iji chuta ugwo akwukwo ya. Ijemma gwara Onwukwe na ha ga-ahapu itinye Ugonna n'ulo akwukwo tutuu na o mee onwa ise ma o bu isii. O buru na o ruo onwa abuo ma o bu ato, o matachaa ala nke oma, anyi amalitere ya mgbere ahia. O soro umuaka ibe ya kpatawara anyi ego. O bughu anyi ga-ahu maka ego o bu Ugonna ga-eji guo akwukwo. Ugonna ga-ahu maka ya site mgbere ahia anyi ga-ebidoro ya. Ugonna ga-akpata ego ugwo akwukwo ya. Ofomata (2005:pg 18).

Ugonna malitere ahia mbughari. O bughariri ahia ihe kariri onwa isii. Otu ubochi, Ugonna rioro nna ya ukwu bu Onwukwe ka o biko bidoro ya akwukwo, ma Onwukwe ghoro ya aghughu na ulo akwukwo niile di n'Owere ejula. Na o bu ohere ka ha na-eche ka o deputa n'ulo akwukwo gasi tupu ha etinye ya. Nke a abughu eziokwu kama na o bu ka Ugonna were retekwuoro ha ego. Onwukwe mechara bidoro Ugonna akwukwo ka o mere ihe kariri onwa isii. Ugbu a ka nke bu ahuhu malitere. O bu akwukwo ehie ka Ugonna na-eje. O bu ya na-ebu uzọ e kulite n'ututu. O bu Ugonna na-akwado umu ise Ijemma muru akwukwo. Ha gawa akwukwo, o malite ozi ulo ndi ozo tupu o buru ahia mbughari ya gawa ahia. N'ehie o lota, o gawa akwukwo. Ugonna anaghi ezu ike malite n'elekere ano nke ututu were ruo na chi ojiji. O bu Ugonna na-ebu uzọ etete ura. O bukwu ya na-ekpe azu alakpu ura. N'ihie oke ike ogwugwu, ura na anya mmiri na-adi ya n'anya oge o bu. Akwukwo ehie ka Ugonna na-eje. O bu ya na-ekpecha azu ahia akwukwo. O bu ahia, o na-ehi ura. Onyenkuzi Ugonna bu Maazi Chukwumara na-apia ya utari mgbe o bu maka ihie abaghie n'oge ya nakwa ura o na-ehi mgbe a na-akuzi ihe. Otu ubochi, Ugonna koro onye nkuzi ya onodu ya n'ebe o bi. Nke a wutere onye nkuzi nke ukwu. O naghie etizi Ugonna ihe nke o ji ako ya onu ozo. Nke a bu n'ihie na o matala na Ugonna no na mkpagbu.

Ugonna koro Maazi Chukwumara onodu ya. Maazi Chukwumara enwetaghie onwe ya ubochi ahie niile. Ihe Ugonna koro ya na-awu ya akpataoyi n'ahu. O chere echiche banyere ihe ufodu ndi mmadu na-eme umuaka, ha si be nne na ha kpoputa, Ofomata (2005 : pg 29). Ugoona malitere ichie echiche ndu ya. O kwuru na mgbe ya no na be nne ya, na ya chere na o bu ahuhu ka ya na-ata, mana ya amataghiri na o ba osikapa ka ya na-eri mgbe ahie. O malitere chewe ka ya ga-esi gbalaa be nne ya n'Udumoka. O bu ubochi Ijemma bunyere ya ahia ka o ga bugharia, ka o weere ego o retere n'ahia wee gbalaa be nne ya. O wutere Ihudiya bu nne Ugonna oge o huru Ugonna. Ka Ijemma na di ya lere anya Ugonna ha ahughu ya. Onwukwe gara jee gwa ndi uwe ojii. Ebe Ijemma siri ka ya gaa choo Ugonna be nne ya. Ka Ijemma rutere be Ugonna, nne Ugonna tiri mkpu ndi obodo were gbakota were choo igbu Ijemma, onye zoro ya Izuagba. Izuagba bu onye ha sitere n'aka ya koro Ugoona, O bu Izuagba rioro ndi obodo ka ha biko hapu Ijemma. Ka Ijemma laruru, o koro di ya bu Onwukwe ka ya kaara isi ghoro onye nwuru anwu ma o buru na Izuagba esoghi jee. Ijemma na di ya mechera taa onwe ha nnukwu uta n'ihie agwa ojoo ha kpasoro Ugonna n'agbenyeghi ezi obi o jiri soro ha. Ma na nke a abaghizi uru o bu n'ihie na Ugonna alala. Ka Ugonna lara, o malitere akwukwo, o bu ya ji aka ya na-akwuru onwe ya ugwo akwukwo site na mgbere ahia o na-agba n'Udumoka. O bukwu ya ka o ji azu nne ya na umunne.

Mpu Na Aghughu Di ka Iduuazi A Siri Ziputa Ya.

Iduuazi a bu enyo nyeere ihe na-eme n'awa. Otutu ndi mmadu n'ezinaulo na-eche na o bu site n'ikpopu nwa ha ebe o ga-agba odibo ga-eme ka ihe nhiahu ha nwere belata. Ma nke bu eziokwu bu na mgbe o bu a akpopuru nwata ebe o ga-agba odibo n'ihie ihe isi ike, ihe na-abiariri siwanye ike kari etu a turu anya, o kachasi n'ebe onye ahie a kpopuru akpopu no. Odee kwuru na Ugonna chere na ya na-ata ahuhu mgbe ya na nne ya bi n'obodo ya bu Udumoka mere o jiri turo nne ya alo ka a kpopu ya. Mana mgbe o ruru Owere iga agba odibo na be Onwukwe na Ijemma, o hujuru anya n'ahuhu.

Agumakwukwo so n'ihie o jiri gawa igba odibo buzi nke e ji aghori ya. Ihe mbu ndi ya na ya bi mere bu ibidoro ya ahia mbughari kama ibidoro ya akwukwo bu nke o no n'ime ya were hujuo anya. Ugonna kpebiri na mgbe ya no be nne ya na o bu osikapa ka ya na-eri wee chee na o bu ahuhu ka ya na ata. Ozo kwa, odee kwuru na Ugonna bu nwata nwere obi ocha ma dikwa ike n'oru. N'ihie na Ugonna enweghi mmuo aghughu n'ime onwe ya. Ijemma na Onwukwe wee kpawazie ya eze. Ozi o na-eje eje n'ubochi na-akari akari. Odee kwukwara na anyammiri na-adizi Ugonna n'anya mgbe niile, o malitere chowa uzọ ka o ga-esi laa be nne ya. O

bụ ahia mbughari o bughariri ka o siri were ego gbaa moto laa. Nke a, ka a na-ahụ n'ụwa taa. Ọtụtụ ndị odibo bụ site n'ego e nyere ha gaa gote ihe n'ahia ma ọ bụ ego ha bugharitarara n'ahia e bunyere ha, ka ha na-eji agba ụgbọala gbalaga na be ha dị ka Ugonna mere. Ọ bụ ego o retere ka o jiri gbaa ụgbọala gbalaga. Ọzọ kwa bụ na mgbe ọ bụla ndị gara gbaa odibo lotara were korọ ndị mụrụ ha ihe ha gabigara n'aka ndị ha na ha biri, obi anaghị adị ndị mụrụ ha mma. Odee kwuru na Ihudiya bụ nne Ugonna na ndị obodo ya gbarurū ihu maka ajo omume Ijemma na di ya mesoro Ugonna mere ha jiri choọ igbu ya ka ọ chọtara Ugonna be nne ya bụ Udumoka.

Agwa Achoro M Ima Na Inara Mmadu Ihe N'Ike N'Iduuzi Igbo

Ọ Dị Ekwu

Ajoanụ na oriakụ ya Ojiugo bụ ndị obodo Ụmụọka. Ajoanụ bụ ezigbote okamgba a mara aha ya. Ọ bụ ya meriri otu okamgba a na-akpọ Azueruala onye Eziana na mgba. O nwere otu iwu na-achị obodo Ụmụọka na onye ọ bụla meriri na mgba, n'ubochi o meriri, na okamgba ahụ agaghị eri nri oriakụ sirị. Ma n'ihia na Ajoanụ ahụjuola mmara afo, o chefuru ya bụ iwu ka o si n'ebe o gara gbara obodo ya mgba lota. N'agbanyeghi n'oriakụ ya bụ Ojiugo na-echetere ya na nke ahụ megidekwara iwu obodo ha ma na Ajoanụ e geghi ya ntị were manye nwunye ya ka o butere ya nri. N'obi Ajoanụ, o kwuru na onweghi ihe iwu ahụ bụ. Dị ka iwu ndị Ụmụọka sirị di, onye ọ bụla jere gbaara obodo mgba agaghị eri nri nwunye ya ruo mgbe eze obodo ha sirị ya rie. Mgbe Ajoanụ gbachara mgba, onụ juputaraya obi, n'ihia na onujuola mmara afo ọ manyere nwunye ya ibutere ya nri n'echeghi ka eze obodo gwa ya mee nke a di ka iwu sirị di. Okeke (2007:99).

Iwu obodo a, bụ na onye ọ bụla dara ya na otu n'ime ụmụ onye ahụ ga-amuta ga-aburiri onye mpu ga-ajuputa n'ime. O techaghi aka Ajoanụ gbachara mgba ahụ, nwunye ya mụrụ nwa. Aha nwa ahụ bụ Isikotebu. Isikotebu bụ mpu na onwe ya. O ji isi ike, ohi, ogu, o nweghi onye ọ na-asopuru, ma ndị okenye nọ n'obodo ma ndị nkuzi ya. Ọ malitere izu ohi mgbe ọ di naanị afo atọ; nne ya dewe ihe n'ulo ha, o zuru. Nna Isikotebu bụ Ajoanụ gara bidoro ya agum akwukwo n'ulo akwukwo ndi uka nwe. Ọ bụ n'ebe ahụ ka Isikotebu noro kpawa nke bụ ike. O naghị ekwe ụmụ akwukwo ibe ya n'ụo mmiri togbo iko. Ọtụtụ ụmụ akwukwo sonyeziri Isikotebu n'izu ohi iji mara ma ọ ga-ekwe ha zuru ike. N'ihia na ọ rịo gi ego inyeghi ya, i mara na ọ ga-egbu onye ahụ. Isikotebu mere ka ọtutu ụmụ akwukwo ibe ya na-emezi aka ntutu ka ha wee gbanahụ ya, n'ihia na ọ rịo gi ego, naanị ihe ga-azọ gi bụ na i manyere aka n'akpa were ya nye ya. Okeke (2007: pg 28).

Omume Isikotebu bụ nke ndị mmadụ amaghizi ihe ha ga-eme ma ndị nkuzi ya. O zuru otu narị naira onye nkuzi ya bụ Maazi Ofodi. Ọ bjakwutere Maazi Ofodi na klassi ma gwa ya na-aghotachaghi ihe o dere na boodu, ka Maazi Ofodi na-akowara ya ihe ahụ, o tinyere aka were ego akwukwo Maazi Ofodi ga-eji zutara ụmụ akwukwo ya akwukwo. Ka Maazi Ofodi dechara ihe na boodu, Isikotebu si na ya aghotachaghi ihe o sirị ha mee. Ka Maazi Ofodi bidoro ikowara ya ihe ọ juru. Isikotebu manyere aka kpiri otu narị naira n'ego Maazi Ofodi ga-eji gotere ụmụ akwukwo ya akwukwo. Okeke (2007: pg 32).

Isikotebu emeela otutu mpu n'ulo akwukwo ha, O jiiri aka kwusi ya ibia akwukwo. Ọ maliteziri i na-agaghari n'obodo na-ezu ewu ma okuko ndi mmadu na-eri. O zukatara ohi nke na ndi obodo Ụmụọka chowara ya maka igbu ya n'ihia na ha kwuru na ọ na-ewetere obodo ha ajo aha. Ka Isikotebu nuri nke a, ọ gbapuru gbalaa obodo a na-akpọ Ogoja bụ ebe o zoro wee buru nnukwu onye ohi. Ihe chuputara ya bụ na o nwere ebe ha gara ohi n'Ogoja were gbuo onye uwe ojii. Ama gbaara ndi Polisi, ha biara kpukoro ndi otu ya niile. N'ihia nke a, o kwuru na ebe ka mma ọ ga-ezo, ka ala wee dajuo bụ iloghachite azu n'obodo ya bụ Ụmụọka. Isikotebu loghachiri ala ya bụ Ụmụọka chere na ndi obodo ya chefuola ihe banyere ya. Ma ka ọ lotara, oha obodo nyere iwu ka e jide ya gbuo, ụmụ okorobia Ụmụọka jidere Isikotebu ma gbuo ya. Mpu Na Aghugho Dika Iduuzi A Siri Ziputa Ya. Iduuzi a, ebe ọ kachasi leba anya bụ agwa ida iwu, ndi mmadu na kpachara anya a da. Odee kwuru na nna Isikotebu bụ Ajoanụ maara nke oma na ihe ọ choro ime, megidere iwu obodo ha nakwa na onye dara udi iwu ahụ na ajo ihe aghaghi isi n'aka ụmụ ya biara ya, mana ọ gara n'ihu daa iwu ahụ bụ nke wetere ya onodu ojo n'aka Isikotebu. Odee kwuru na Isikotebu kpiri ego onye nkuzi ya bụ Ofodi ebe ọ na-achọ ka Isikotebu ghota ihe ọ na-aghotachaghi. Nke a putara na ụmụ akwukwo na-emegide ndi nkuzi ha. Ebe onye nkuzi ga na-agba mbọ n'ime ka ọ dirị nwata akwukwo ya mma. Odee kwuru na Isikotebu mekatara aru n'obodo ya bụ Ụmụọka, ka ndi obodo ya chowara ya maka igbu ya, o wee gbalaa obodo ozo. Nke a putara na

ndị omekome nwere ike isi n'otu obodo laa ọzọ. Ha kpaa arụ n'otu obodo, ha agbalaa obodo ọzọ chefu na otu ụbọchi n'aka ga-akpara onye aghugho, di ka aka siri mechaa kpaa Isikotebu n'ikpeazu

Ihe ndi a choputagasiri

Nchocha a lebara anya na mpụ na aghugho n'Iduuzi Igbo. Na nchocha a, a choputara ihe ndi a site n'akwukwo iduuzi e lebara an ya. Na e nwere otutu mpụ ndi mmadu na-eme n'ụwa taa, ndi gunyere: oke ochicho nke onwe, mmegbu, agwa achorima, ebe aghugho gunyere agwa ndi a: mere n'ihu kwomptiti n'azu, ekwu ọzọ eme ọzọ na wayo, dg. Iduuzi ndi a e labagasiri anya bu enyo n'ihe a na-ahu n'ụwa taa. O gbara mpụ na aghugho di iche iche ndi mmadu na-eme n'anwu. N'Iduuzi ndi a, mmadu ji agwa a choro ima wee nupu isi n'iwu obodo ya bu nke buteere ya onodu ojoo n'ezinaulo ya, nna ukwu jikwa n'ihu na nwaodibo ya bu nwaogbenye were jiri ahuhu nyuo ya anya. Ufodu jikwa n'ihu mere mere ihu kwomptiti n'azu kwafuo obara onye aka ya di ocha ebe nwa chefuru ahuhu niile nne ya taara ya n'ihu oke ochicho nke onwe. Mmadu jikwazi oke ochicho nke onwe wee kpaa ndi o na-achi eze. Ihe ndi a niile bucha ihe a na-ahu n'elu ụwa taa. Uwa a bu nke ajo ihe di iche iche juputara n'ime ya. Ndi mmadu anaghi enwe mmasi n'ebe onye na-eme mpụ no, n'agbanyeghi na otutu na-esite na ya nwuo. Mana nke a anapughi otutu iga n'ihu na-eme mpụ na aghugho. Nke a bu n'ihu na ndi di etu a kwenyere na o bu ebe oku nyuru, a wusa owa.

Nchikota

Nchocha a na-ekwu na ndi odee Iduuzi a, jiiri iduuzi ha wee gosiputa na mpụ na aghugho bu ihe ohanaze na-agbaruru ihu. Ozọ kwa, ha jikwa iduuzi ha were kuziere ma gbazikwara ndi mmadu ndi gunyere Afrika, umu Naijiria nke ndi Igbo so n'ime ha uto kachasi mma mmadu ga-esi bi ndu ya.

Mmechi

A hula ka ndi odee ndi a siri jiri iduuzi ha were gosiputa ihe a na-ahu na ndu kwa ubochi. O kwere nghota na mpụ na aghugho ataala oji n'ụwa ma burukwa ihe o ga-adigidekwanu oge niile. Na ndu mmadu, o nweghi mgbe e jighi anu akuko di iche iche gbasara ka ndi mmadu si emeso ibe ha mpụ na aghugho mmegbu, mere mere n'ihu kwomptiti n'azu, na-egbu nne ya ka o nwee ego, oga na-egbu nne ya ka o nwee ego, oga na-eme nwa odibo ya, ebe ndi ochichi na-akpa ndi ha na-achi eze. Mpụ na agbugho a, putara ihe nke oma n'Dike E Gburu N'Azụ Ulo nke Akaa dere. O Di Egwu nke Okeke dere, Ugonna nke Ofomata dere na Ariri Nne Kwara nke Nwankwo dere.

O bu akwukwo iduuzi a, ka nchocha a lebara anya na ya. Nchocha a ga-enyekwa aka n'ikwalite asusu Igbo ma si uto di etu a, bawanye agumagu, omenaala na nkwenye ndi Igbo n'ebe o di ukwu.

Edensibia

Adeyem, L. K. (2013). *Daily Independent*. Comt 1 of Lawlessness, And The right To Strike In Osun.

Agwuna, S .O. (2014). Inyocha Abu Ime Mpụ na Ngana: Di ka Enyo E ji Ahu ụwa Taa . *Jonaalu Nke Ndiiji Edemedede Akwalite Asusu Igbo*. vol 1.

Akaa, I. (2004). *Dike E Gburu N'Azụ Ulo*. Abakaliki: Ujaka Educational Press.

Clark, P. B. (1982). *Literature and Sociology*. Einmngnam: Hawap Press.

Culler, A.D. (1961). *Poetry and Criticism*. Boston: Houghton Mifflin Press.

- Habib, M.A.R. (2001). *Literary Criticism From Plato To The Present*.
- Hristic, J. (1977). The Problems of Realism in Modern Drama. *A Journal of Theory Introduction*. United Kingdom: Wiley - Blackwell Press and *Interpretation*, vol. 7. P. 135.
- Ihejirika, O.C. (2008). *Aka Tijie*. Obosi: Pacific Press.
- Imo, O.G. (2009). *Nri Uche*. Nnewi: Mis-fav Press.
- Krisner, L.G. and Mandell, U.S.R. (2007). *Literature Reading, React, writing*. USA. Thompson Higher Education Press.
- Lawrenson, O.N, and Siwgwood, A. (1971). *The Sociology of Literature*. London. Mac Press.
- Meyer, M. (1997). *The Compact Bedford Introduction to Literature*. USA: Martin's Press.
- Mgbemena, U. (1986). *Echiche*. Lagos: Macmillan Press.
- Mkaanem, E.A. (2010). "The Literature of the people". A critical appraisal of selected plays since Nigerian Independence in Language and Literature in a Developing country. Essays in Honour of Professor Besson, O.A. Oluikpe, Anasiudu, B.N. Nwaozuzu, G.I. and Okebalam, C.N. (Ed). Onitsha: Africana - First Press.
- Mmaduekwe, J.C. (1979). *Nka Okwu*. Ikeja: Longman Press.
- Mohammed, H. (2013). "Achebe Africa's Best". Daily Trust pg. 56.
- Nwadike, I.U. (1990). *Nri Uche*. Owerri: Totan Press.
- Oformata, C.E. (2005). *Ugonna*. Owerri: Pacific Press.
- Okeke, C. (2007). *O di egwu*. Nsukka, UNN Press.
- Onwudufor, F.O.F (2008). *Mmanu Eji Eri Okwu*. Enugu: Snaap Press.
- Obierozie, A.K. (2014). *Ekpe Nna M*. Akwukwo Abụ maka ndi Sekondiri na ndi nke nta. Obosi: Pacific Press.
- Ofomata, C.E. (2001). *Echezola*. Awka: Format Press.
- Okoye, H.C. (2009). *Ije uwa*. Enugu: Teo Press.
- Onyekawu, G.O. (2001). *Uwa Nto*. Onitsha: Africana Press.